

היה זה אהרן מגד, אשר למקרא סיפורה של עליזה עמיר, שנדפס ב„מאזנים“ (חוברת ר, חשן תשכ"ז), עמד על טיבה של הסופרת הצעירה עוד קודם שיצאה לאור אסופת סיפוריה הראשונה * והקביל את פניה בברכה לבבית על מידת כנותה, ההעזה, היכולת בהם מצויינת כתיבתה. עלילת הסיפור הנ"ל „סוף-סוף“ — ישיבת מזכירות של קיבוץ הדן במעשהו של אחד מחבריו, נהג אשר דרס ישיש ונמלט מבלי לאסוף את הנפגע ופנה לקיבוץ לבקש את חסותו. העד היחידי של מעשהו, זאביק הצעיר, נמצא אף הוא בישיבה והרהוריו מלווים את הדיון, משחזרים את המעשה ומוסיפים לאימותה של כל דמות מבין הדוברים, חושפים בה את כל שיעור העמדת-הפנים, את ההנמקה הפנימית של כל מה שנאמר. תוך ריאליזם מפוכח שאינו נעדר ליריות עמוקה, ללא משוא פנים, בסגנון מעשי, עיצבה עליזה עמיר קטע חיים דרמטי על אף מעטה השיממון הנסוך על הישיבה עצמה, תוך חישוב חשבונות פעוטים, פניות מופנמות, פשרנות טבעית וכל זו העמדת-הפנים של קבוצת אנשים החייבים להכריע בידיני-נפשות.

כנות זו והעזתה של הסופרת לראות את האנשים בדיוק לפי מידתם, מעבר למלים שהם אומרים, העלאת קוצר-ההיד וקוצר-ההישג של כל שולחן-ערוך מול זרימתם של החיים — הם שערורו, כנראה, את אהרון מגד לברך בפומבי את הסופרת על הישגה הספרותי-מוסרי שבכתיבתה בדרך זו על הקיבוץ. אבל מי יודע אם עיקר כוחה של עליזה עמיר אינו דווקא בנקודה אחרת הבולטת עוד יותר בקובץ סיפוריה: אותה מזכירות אמנם אישרה בדרך של פשרה את הישארותו של הנהג הדורסן בקיבוץ תוך גינוי התנהגותה, הורדתו מהמכונת והחלטה לא לחפות על מעשהו כי אם לדאוג לו להגנה משפטית בשעת הצורך — אך הנהג עזב בעצמו כעבור זמן את הבית שכה נאבק על הזכות לחיות בו. פשוט — אין נהג-דורסן חסר-מצפון יכול להמשיך לחיות בקיבוץ, גם אם זה לא פלט אותו, הוא אינו יכול.

בכך בעיקר מתמצה בספר זה עליונותה המוסרית של חטיבת-החיים זו הנקראת קיבוץ. דווקא הניגוד שבין הווייתם הקטנה של חברי המזכירות, שעליזה עמיר משקפת אותם בעזרת איזה רנטגן חושף-אשליות ולבין משהו הרבה יותר גדול מהם, המיוצב מאחוריהם — הוא שבוטל במרבית סיפוריה של עליזה עמיר. אותו מוסר חמור אשר גם בינוניותם של נושאי אינו פוגם בו — ארוג בתוך מסכת החיים כולה, מרווה את אקלימם, והוא שמאלץ את הפרוע אותו להסתלק בסוף מתחום קרינתו.

שוב אנו בספר זה בתחום הדירומאנטיזציה והדיאידאליזציה של הקיבוץ, וראה זה פלא: דווקא בדרך זו מתגלה הערכיות המיוחדת שלו. ללא שמץ של פאתוס, באמצעים ספרותיים צרופים, בניכוח דראמטי עצור של גיבורים נעדרי כל גבורה אישית, בחישה קונפליקטים אנושיים בצורה מודעת ואחראית — סוללת עליזה עמיר את הדרך לייחוד הטמון בקיבוץ, שמסתבר, שהוא יותר גדול מנושאי, אבל גם נושאי מתעלים בזכותו.

„והרי כך מעורבבים זה בזה תמיד העיקר והטפל, וכל ימין אתה מנסה להבחין ביניהם, מנסה לבור את התוך, את העיקר“ (109). — עליזה עמיר יודעת את הקיבוץ מפנימו, באופן אורגני, כל אותה מערכה גדולה שיש בה גם נצחונות, אבל היא גם עשירה בכשלונות, שלכולם מכנה משותף אחד: פריכותו של האדם שהטיל על עצמו משא כבד המתנגש בחינוכו, במורשתו, בסביבתו, אף בתביעות דמו. ראייתה היא חדה וחריפה היא מואסת בכל איפור ובכל ייפוי מלאכותי. במרבית סיפוריה היא מייצבת זו מול זו מערכת ערכים תוך ניכוח

* עליזה עמיר: כמו שיש ירוק, סיפורים, הוצאת „ספרית פועלים“ בשיתוף עם איגוד סופרי הקיבוץ הארצי, 1967.

ההתנגשות ביניהם. הנה אותה חבירת קיבוץ הנמשכת לאיש התיאטרון שהוא נושא האחרות. השונה מן השגור, מן היומיומי, שהוא גם מחזיר את מהלך הזמן אחורנית ומקנה לה מחדש נשיות מושכת, צעירות העומדת כבר להתחמק, חלומית המוזגת חידוש וקלילות לתוך חייה. אבל בפוגשה בו בעיר והנה הוא גבר מחושב וחותר בפשטות למטרתו — היא בורחת „אל ההרים הגבוהים שהאוויר בהם צח, צח ונקי מזהמה“ („ההרפתקה הקטנה“).

את ההתנגשות בין מערכת-ערכים אחת מול השנייה, אנו מוצאים גם בסיפור המצויין „גמר החשבון“ — כאשר הבן המפונק של שושלת סוחרים העוסקים במכירת פרי בסיטונות, בתוך זה גם פרי המשק גיבורת הסיפור, מציע לה להצטרף אליו לטיולו באירופה: „עלי לא תצליחי לעשות רושם. למישהו אחר את יכולה להציג את הקומדיה הזו, אבל לא לי. בעד מי את עומדת על גרוש, בעד מי? בעד פרינציפ? איפה?“ — הצעיר המצליח אינו מסוגל להבין את העומד מאחורי הסירוב והדחייה של הצעתו המושכת. בסיפור הזה הכתוב בגוף ראשון ואשר בו הסופרת מקיימת בצורה סוגסטיבית אווירה של מחנק, של חום, של חוסר זמן וחוסר סבלנות, מתגלה אפילו בעל-בריתה היחידה בבית-המסחר הגדול, איש העוסק במישרין בפרי, ברוך, כמאכזב, ככפוף להירארכיה של הפירמה, כמועל באימונה. עליזה עמיר הצליחה לממש בצורה טבעית ביותר את השוני שבחס מספרת הסיפור, שבשבילה הוא מגלם הרבה יותר מאשר את ערכו הכספי, ולבין היחס הממוסחר של אלה החיים מרווחי-התייווך מן המסחר בו. „כאן למטה היה הכל בסדר. הפרי הצבעוני והמבהיק נותן לי איזה תחושה של בטחון. זהו הערך הממשי. המוחשי, שאת תמורתו אני באה לקחת. ואני מכירה אותו מכל גלגוליו, מכירה אותו מטולל וצונן בתוך העלווה הלחה בשעות ההשכמה הערפליות של הקטיפה, מכירה אותו ניגר כזהב אדום במיכליות המסיעות אותו אל חדרי הקירור האפלוליים, מכירה אותו זורם בין סרטי הממיינות מטופל ומטופח בעדינות, ברצינות, בתשומת-לב. ואז כאן, במחסן הזה, השורץ זבובים והמולה וקליפות וסתם פסולת, הוא עומד לו מן הצד, מקרין את הקרירות הצלולה, את הטיפוח ותשומת הלב, כבן טובים אמיתי“ (38—39).

כך גם צורף הפרי לאותו סולם ערכי בניכוח מערכות ערכיות שונות.

התשלובת של שני מיני סגנון בעיצוב מצבים, דמויות והלכי רוח — בסגנון הענייני והמעשי מצד אחד והמרוגש בבוא המספרת לספר על אירועים ואנשים שהיא קשורה בהם קשר אמוציונאלי, בולט עוד יותר בסיפור המרכזי שעל שמו נקרא הספר כולו, „כמו שיש ירוק“. הסיפור הזה הומה גיבורים, קונפליקטים, כאב ונסיון-חיים והוא מרווה אותנו בשעת הקריאה בו, כמו רומאן גדול. הרי זה סיפור בו אכזריות המאבק הראשוני על כיבוש אדמה והקמת קיבוץ מלווה חבירות ואהבה ושבר ובגידה והתגברות חיצונית, שמתחתה רוחשת שינאה וכאב: מיקשה בה יכולתה של עליזה עמיר לקפל ביריעה קצרה את התשלובת של החזון והטבע והאדם, באה על מלוא ביטוייה — „הכל נמשך והתגלגל במסלולו. מפליא ואיום היה להווכח שוב שאין בינינו אדם שאין לו תמורה. שני חללים כאלה נפערו בחיינו ואיזה רקמות בלתי נראות לעין מתפשטות, מתחדשות וממלאות את המקום הריק. עוד מעט ולא ניכרה אפילו הצלקת“ (120). זהו תיאור המוסר בקיצור נמרץ את שמתרחש בקיבוץ אחרי הסתלקותם של שני חברים מרכזיים.

הרבה כנות כובשת יש בסיפורים. רק פה ושם הרגשה של חוסר טבעיות. סגנונה של עליזה עמיר הוא עצמי, ענייני, ועם זאת רווי הספר כולו ליריות נשית עמוקה. באומץ רוח וללא אשליות היא עוסקת בעיצוב מציאות המכילה דראמאטיות כבושה היטב, כל-ל-אנושית, גם אם היא בעלת סימני היכר ברורים, גם אם קרקע מציאותה וגידולה הוא הקיבוץ. ספר-ביכורים מעניין ומבטיח.